

YBL ERVIN DR.: AZ IPARMŰVÉSZET FŐPROBLÉMÁJA.

művészetről való gondolkodás is különböző periódusokon ment keresztül. Régente a műfajok, a stílusok az egyes külső eredmények minél határozottabb elkülönítésének kedveztek és minden egyes részletre külön meghatározásokat kerestek. A mai kor, a definíciók sikertelenségén okulva, már másfelé irányította vizsgálódásait. Nem előzetesen föllállított elméletekből indul ki és nem kívánja azokat az egyes műalkotásokra, róluk való szemléletünkre húzni, ellenkezőleg, az egyes műalkotásokban való különbségeket hangsúlyozza, ezeket állítja oda ezerféle eredményre jutó kutatásainak céljával. Ez az alanyi kritizmus a művészeteknek csak kedvezhetett, mert tényleg számolt természetükkel és nem lehetett gátja semmiféle egyéni megnyilatkozásnak sem, viszont megfeledezett az esztétika tudományos (nem kritikai) feladatairól. Mindenesetre nehéz lett volna ennek az új és élettelses művészi szemléletnek, mely a maga szabadságában alig ismer szabályokat, egy kész esztétikát is magával hoznia; ez utóbbi csak az egyenkénti szemléleteken épülhet föl, először tehát ezeket kell az emberi gondolkodás szabályaival, öntudatlanul fönnálló törvényeivel összeegyeztetni. Rombolni kellett először, hogy utána egy ledönthetetlen épületet emelhessünk, melynek pillérei senkinek útba ne álljanak és mégis az emberi gondolkodásnak egy nagyszerűen megoldott tetőzetét hordozzák magukon.

Ennek a helyetcsinálásnak egyik legfontosabb eredménye volt a művészet és az iparművészet közti merev válaszfalnak a ledöntése. Egy megokolatlan és rossz elméletekből kovácsolt gyűrű fogta körül az iparművészetet, melynek kiváló lehetőségeit, ambícióit annakelőtte a reflexiónélküli korszakokban elismerték. Ezt a felfogást állította vissza az új alanyi nézőpont, midőn sulba dobta a műfajokhoz kapcsolódó értékelés előítéletét és az iparművészetet egyenjogusította a többi művészettel. Ezzel azonban lemondott az iparművészet különleges jelentésének tudományos megállapításáról és teljesen tájékozatlanul hagyta a reflexióra éhes gondolkodást.

Szerencsére már az iparművészet fogalma is kiségit minket ebből az igen művészi, de, sajnos, még tudomány nélküli fölfogásból. Mert artisztikum szempontjából akárhogy egyenrangusítjuk, jobban mondvá azonosítjuk az iparművészetet a többi művészettel, mégis ezektől különbözőképp fogjuk föl. Igenis, egyformán művészet az egyik és a másik is, de szemléletünkben másfélék. Mert a művészet lehetőségeken épül föl és mi nemcsak a par excellence művészetet, hanem ezt a lehetőséget is fölfogjuk. Enélkül nem is lenne művészetről való fölfogás, nem alkothatnánk, nem szemlélhetnénk művészetet. Amennyiben ez a lehetőség az egyes műfajok tekintetében más és más, úgy különböző a műfajok természete is. Vannak azonban azonos lehetőségek is. Ők alkotják köztük a kapcsolatot és ezek alapján köthetjük össze nemcsak kritikai, hanem tudományos alapon is az iparművészetet az utánzó művészetekkel. De a fő lehetőségek mégis különbözőek és ezek képezik a kettéosztásnak jogos alapját.

Ezúttal minket csak az iparművészeti rész érdekel.

Mi az a különleges lehetőség, mely az iparművészet alapját képezi és az utánzó művészetektől megkülönbözteti? A feleletünk rá, hogy a szükséglet kielégítése. Az iparművészet lehetősége egy, a művészettől független szükséglet, melyet itt nem a legrövidebb, a leglogikusabb úton, hanem a művészeti szükségletnek belekapcsolása által elégtünk ki. Ezzel ugyan nem mondtunk újat, de amennyiben ezt a tételt megindokolni, pontosan körülhatárolni tudjuk, egy igen fontos problémát oldottunk meg.

Azt mondtuk, hogy az iparművészet állandó alakja, lehetősége egy külső szükséglet kielégítése; hogy az iparművészeti tárgy a művészi megvalósulás mellett még egy másik célzatot is szolgál. Ha most ezt a megállapítást példákkal óhajtánánk igazolni, úgy tünik föl, mintha nem kapnánk rá mindig kielégítő feleletet. Nézzünk csak körül szobáinkban. Hány olyan dísz tárgyat találunk, melyeknek semmiféle praktikus célzatot

nem tulajdonítunk, melyeket csak azért vásároltuk, hogy szépségükkel gyönyörködtes-
senek, otthonunkat kellemesebbé tegyék, mint ahogyan a képek, szobrok is teszik. Hány-
féle vázát, bronz- és egyéb csecse-becsét találunk, melyek nem azért vannak, hogy
virágot tegyünk beléjük, vagy másféle dolgokat tartsunk bennük, sőt formájukkal ez
ellen még tiltakozni is látszanak. Hogyan lehetséges, hogy ezzel a mindenütt szerez-
hető tapasztalati megfigyeléssel szemben a fönti tételt mégis változatlan érvénnyel
fönn tarthatjuk és minden körülményre nézve helyesnek nyilváníthatjuk.

Ennek egyszerűen ismerettani alapjai vannak. Sajnos, itt nem mehetünk bele a pro-
bléma részletes tagolásába, csak vázaltszerűen adhatjuk elő bizonyításunkat. Kérdésünk
kizárólag a három dimenzióban megjelenő iparművészeti tárgyakra vonatkozhatik, mert
a kétdimenziós, ornamentummal díszített fölület mindig csak ennek anyaga által, leg-
többször már más háromdimenziós tárgyon alkalmazva, vagy azzá alakítva fogható
föl. Így az ornamentikás szövetet, a papiroskárpitot vagy földolgozatlanságukban,
mint ilyeneket, vagy pedig más tárgyon alkalmazva, mint ezek részletét fogjuk föl.
Különbén maga az ornamentika, a meghatározott felületről elvonatkoztatva, nem tartozik
az iparművészet birodalmába és ismerettani jelentősége is más természetű. Szóval,
problemánk itt csak a háromdimenziós iparművészeti tárgyakra vonatkozhatik.

A kérdést pontosan így fogalmazhatjuk. Van-e lehetőségük oly iparművészeti tár-
gyaknak, melyek semmiféle külső célzatot sem elégítenek ki és nem tartoznak az
utánzó művészetek birodalmába sem. Mert mihelyt az utóbbiakkal kerülnek szoros kap-
csolatba, mint például a dísz tárgyszámba menő kisplasztikai holmik, úgy fölfogásuk
a természetre való vonatkozás következtében már más ismerettani természetű. Azonban
van-e lehetősége egy olyan iparművészeti tárgynak, például vázának, mely nem a
természetutánzáson épül föl és praktikus célokat sem elégít ki. Már följebb mondtuk,
hogy igenis vannak ilyen iparművészeti tárgyak. Tételünkkel itt egy nyilvánvaló ellen-
kezésre bukkantunk, mi azonban azt állítjuk, hogy ez az ellentét csak látszólagos, mely
a problémának fölületes szemléletéből következik.

Nézzük csak közelebbről a dolgokat. Nemde minden iparművészeti cikknek, így
a dísz tárgyaknak is van nevük. Ez a név a fogalmat jelöli, azt a fogalmat, melyet a
tárgy szemléletéről magunknak alkotunk. Ebben a fogalomban benne vannak a tulaj-
donságok, de elsősorban benne kell lennie a tárgy jelentésének is, másképp nem tudók
megnevezni. De nem is a név a döntő, hanem az, hogy az illető tárgyat, mint önálló
valamit fogjuk föl. Ez a megnevezés, illetőleg külön fölfogás, bár magában foglalja a
tárgy anyagát is, mindazonáltal az illető tárgyban egy önálló fölfogású objektumot
ismer föl. A porcellánváza nemcsak mint porcellánanyag, hanem mint ebből előállított
új forma szerepel megismerésünkben. De a vázának nem szükségképpen anyaga a
porcellán, egyúttal a porcellánanyagnak sem szükségképpen formája a váza. Tehát,
midőn a porcellánanyagból készült alakot vázának fogjuk föl, akkor okvetlenül bizo-
nyos objektív érvényű és általános momentumoknak kell föllépniök, hogy ez megtör-
ténhessék. Melyek lehetnek ezek az objektív és általános érvényű momentumok?
Nyilvánvalóan csak azok, melyek minden vagy legalább is egy nagy tömeg ember
szempontjából egyforma vonatkozásuak, azaz ezen embertömeg által egyformán föl-
ismerhető szükségletet elégítenek ki. Az anyagot, csakis egy ilyen objektív természetű
motívum, egy külső szükséglet kielégítése képes külön fölfogható formává alakítani.
Mert ismerettanilag a szubjektív formaképzésnek nincs lehetősége arra, hogy a nyers-
anyagból egy ettől külön fogalmi léttel bíró tárgyat alkotson, anélkül, hogy egy külső
szükségletet elégítene ki. Nincs pedig azért, mert ezek a szubjektív alakítások termé-
zetüknél fogva az itt föltételezett önállóságukban semmi értelmi karakterrel nem bírnak.
Már pedig a háromdimenziós tárgyakat csakis tapasztalatokon nyugvó értelemmel
fogjuk föl: ez nem egy követelmény, hanem egy állandó ismerettani szabály, melynek
megdönthetetlen érvénye van. Tehát vagy egy külső szükséglet kielégítéséhez kapco-
lódik az egyéni alkotóképesség, vagy pedig a nyersanyagot, mint olyant fogjuk föl.
Ha például egy tárggyal találkozunk, melynek jelentőségével szemben tanácstalanul
állunk, úgy ezt, vagy egy tőlünk ismert tárgy részlete gyanánt, vagy nyersanyaga

szerint nevezzük meg, vagy pedig egy célzatot szupponálunk neki. Háromdimenziós tárgynak, melyet ember és nem a természet alkotott, más ismerettani, fölfogási és ezért megvalósulási lehetősége nincsen.

Példákat is kellene fölhozni bizonyításunk illusztrálására. Ilyen a váza, mely nem a virág befogadására való, mégis csak egy folyadékot vagy más valamit fölfogni képes edény. A külső célzat ugyan háttérbe szorult, mondhatni elkorcsosult, de sohasem tűnhetik el, mert ez adja meg a lehetőséget a váza megvalósulására. Az a sok filigrán francia burnótszelence szintén nem kizárólag a pipázók számára, hanem a szépet kedvelők gyönyörűségére készült és mégis kénytelenek voltak a dohányzókra gondolni és mint szelencéket megvalósítani.

Változatlan érvényben áll fönn tehát a szükségszerűség, a külső célzat kielégítésének szabálya az iparművészetben. Csak megfelelő módon kell fölfogni a tételt. Mert midőn azt mondjuk, hogy az iparművészetben a szükségszerűség kisebb, nagyobb, vagy akár elenyésző, de mindig jelen van, nem azt értjük alatta, hogy az iparművészeti alkotások létrejöttét állandóan e szükségszerűség kielégítése okolja meg, ami egyenesen nonsens volna, hanem egyedül azt, hogy minden iparművészeti alkotás megvalósulási lehetősége szükségképpen egy külső célzat erősebb vagy halványabb megvalósításához van kötve.

NÁDAI PÁL: MŰKEDVELŐK.

Dear Emilly! — így hívják Angliában a megcsontosodott műkedvelő-dámát. Ismerjük őt, ha máshonnan nem, hát a kontinens penzióiból, ahol naphosszat ül galamböszen és türelmesen s Uncle Samnak egy mellényt hímez.

Szidja a világot, e mai fiataliságot, a nőket, akik szavazni akarnak, ahelyett hogy horgolnának, nem úgy, mint ő, szegény Dear Emilly, aki hegyesre csücsörítette a száját és rövidlátóra ráncolta a szeméit a várakozásban és a mellényhímzésben. Közben mást is csinál. Lloyd George-ot szidja és vízfestményekkel díszíti Longfellow költeményeit. Az amerikaiak becsületében gázol és egy bársonypárnába lantot éget. Ő, szegény Dear Emilly, hogy sajnáltalak és szerettelek, hogy mosolyogtam naív művészeteden a kis német penziókban, mialatt én az angol nyelv kiejtését lestem ajkaidról és te Uncle Sam-ra gondoltál! De Dear Emilly meghal és nem lesznek többé követői a hímezett mellények világában. A kedves Milly kisasszony — legalább így mondja Muthesius — az utolsó bölények közül való, akik még ily világi haszontalanságokra pazarolják idejüket. Az ő utódai — állítólag — már a lelküket finomítják, vagy kártyáznak, vagy ha mindenáron műkedvelőkkel válnak, hát hasznos apróságokra váltják fel a bennük szunnyadó ösztönöket és kis gyermekruhát szabnak, frómappába virágot préselnek, papírvágókést faragnak és miegymás.

Muthesiusnak valószínűleg igaza van. Hiszen minden tankönyv tudja már, hogy a kontinens

iparművészeti oktatása mi minden hasznosat és szépet kapott az angol műkedvelő-oktatóktól, mennyi anyagismeret, mennyi célszerűség-gondolás, mennyi szoliditás származott át ebből egész mai kézművességünkbe. Ha azonban ebben a most megnyílt Műkedvelőkiállításban járunk az Iparművészeti Társulat tárlatán, egy kis csalódás érhet bennünket éppen a külföldi s leginkább az angol részben. Még nem igen látjuk az új műkedvelés csodáit. Egyetlen egy trébelt bronztálcát nem számítva, mely Miss Dunn kezének energiáját hirdeti, csupa olyan apróságot kapunk, amely érdektelen, lendület nélkül való, szóra alig érdemes. Játékok, melyeknél jobbak a mi bazári tucat-holmijaink, hímezések, melyek fájdalmasan emlékeztetnek a vidéki polgári leányiskolák évvégi záróünnepére. Ne sírjon, kedves jó Milly kisasszony, a világ nem halad olyan rohamlépésekben, mint azt az öreg angol missek hiszik.

Visszont éppen eleget javult a kontinens és a magyar műkedvelő ízlése ahhoz, hogy sok szépet lehessen várni. Olyan hímezések, batikok, festett dobozok, könyvkötések sorakoznak, váltakoznak itt tarka képben az üveg alatt, hogy senki sem gondolhat szívszorongva ezek láttán a születésnapja reggelére, amik a műkedvelő-unokahúgszáma a dicső hajnalhasadást jelentik. Azt, hogy ő műkedvelő-iparművész, senkinek sem kell ma már eltagadnia, mert ez senkit sem jogosít fel csendes mosolygásra, legkevésbé a hivatásos iparművészt. A kérdés alighanem egész esztétikai fejlődésünkön kívül a modern nő társadalmi helyzetével és vágyaival függ össze. Nevelésének felületességei egyéni elmélyülésre készítetik, labilis helyzete